
Irányelv az ártatlanság véelméről

Róth Erika^{*}

---

1. Alapok

Az Európai Parlament az elmúlt év elején, 2016. január 20-án fogadta el újabb, a terhelti jogok közös minimum szintjének garanciáit tartalmazó irányelvét a *büntetőeljárás során az ártatlanság véelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről*¹ (a továbbiakban: Irányelv).² Amióta a gyanúsítottak és a vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervet³ (a továbbiakban: Ütemterv) 2009-ben elfogadták, ez a negyedik irányelv, amely a terheltek büntetőeljárásai jogaival kapcsolatos. Az Ütemterv utal arra, hogy „egyre nő azon személyek száma, akiket a lakóhelyüktől eltérő tagállamban vonnak büntetőeljárás alá”, ami különösen fontossá teszi, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog garanciái hasonlóan érvényesüljenek az Unió területén, így „különösen nagy jelentőséget kapnak a gyanúsított és vádlott személyek eljárási jogai”⁴. Cras és Erbežnik megjegyzi, hogy az Ütemterv célja az is, hogy erősítse az egyensúlyt a vádemelést elősegítő intézkedések és az egyének eljárási jogainak védelme között⁵, ami az Ütemterv 10. preambulumbekzdéséből is kiolvasható.

A szakirodalomban is csak röviden az ártatlanság véelméről szóló irányelvként

---

^{*} Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 Irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság véelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről. Az irányelvet az Egyesült Királyság és Írország, valamint Dánia kivételével valamennyi tagállamban alkalmazni kell. (50. és 51. preambulumbekzdés.) Annak, hogy az Egyesült Királyság nem vett részt az Irányelv elfogadásában egyik oka az volt, hogy álláspontjuk szerint a Bizottság javaslata nem felel meg a szubsidiaritás elvének. Steven Cras – Anže Erbežnik: The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. *Eucrim* 1/2016. 26. o.

² A tanulmány keretei között nem vállalkozom, nem vállalkozhatok arra, hogy akár az ártatlanság véelméről általában, akár az Irányelvben említett bármelyik (rész)jogosultságról átfogó képet adjak, a rendelkezésre álló irodalom akár csak töredékét feldolgozzam. Céлом az, hogy a terhelti jogok erősítését szolgáló újabb jogforrás megszületéséhez vezető utat vázoljam és az Irányelv nagyvonalakban történő bemutatása apropóján egyes problémákra rámutassak.

³ A Tanács állásfoglalása (2009. november 30.) a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről (2009/C 295/01) HL C 295., 2009.12.4. 1–3. o.

⁴ Lásd az Ütemterv 3. preambulumbekzdését

⁵ Lásd Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 25. o.

emlegetett jogi aktus tartalma azonban jóval gazdagabb annál, mint amit ez az elnevezés sugall: kiterjed az ártatlanság vélelméből fakadó további jogoknak, így a *bizonyítási teher, a hallgatáshoz való jog, az önvádra kötelezés tilalma és a tárgyaláson való jelenlét jogának* a biztosítására is.

Amint arra a Preambulum több bekezdése is utal, az Irányelv – ahogy a terhelti jogok garanciáinak uniós szintű biztosítását célzó jogforrásokban általában – ezúttal is az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: EJEE) rögzített és az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatában tükröződő értelmezésre és az Alapjogi Kartában rögzített jogosultságokra támaszkodik.

Gyakran felmerül a kérdés, hogy ha az előbb említett források már tartalmazzák a közös értékeket tükröző garanciákat, miért van szükség irányelv kidolgozására, elfogadására. Hoz-e, hozhat-e az változást a tagállamok jogszabályaiban, jogalkalmazói gyakorlatában? A tagállamok többségében valószínűleg nem kíván a meglévő jogszabályok alapjait érintő változtatást az uniós követelmények teljesítése, de a tagállamokban eljárási garanciák terén is megmutatkozó különbségeknek minimálisra szorítása érdekében aligha szükségtelen az ilyen típusú szabályok elfogadása, amelyek az uniós jog részévé válnak annak minden következményével együtt.

A követelményeknek való megfelelés biztosítására az elfogadástól számítva bő két év állt rendelkezésre, amelynek mintegy a fele még előttünk áll, 2018. április 1-ig kell a tagállamoknak hatályba léptetni a szükséges a rendelkezéseket. A büntetőeljárásról szóló készülő új törvény tervezett hatálybalépési időpontja 2018 közepére tehető az előterjesztett törvényjavaslat⁶ szerint (eredetileg 2018. január 1. napja volt), így fontos, hogy annak részletszabályai mindenben megfeleljenek az irányelvben rögzített követelményeknek. A Törvényjavaslat 878. § 31. pontja szerint a törvény – többek között – „a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának erősítéséről” szóló 2016. március 9-i 2016/343/EU parlamenti és tanácsi irányelvnek” való megfelelést szolgálja.

Csakúgy, mint a korábbi, egyes terhelti jogokról szóló irányelveknek, ennek a jogi aktusnak is az a célja, hogy *erősítse a tagállamok egymás igazságügyi rendszerébe/határozataiba vetett bizalmát*, s ezáltal elősegítse a határozatok kölcsönös elismerését. Az irányelv elfogadására az Európai Unió működéséről szóló szerződés 82. cikk (2) bekezdése b) pontja alapján kerülhetett sor, amely szerint „az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg” többek között a személyek büntetőeljárásbeli jogaira vonatkozóan.⁷ A *szabályozási minimum*

⁶ T/13972. számú törvényjavaslat a büntetőeljárásról.
<http://www.parlament.hu/irom40/13972/13972.pdf> (2017.02.21.)

⁷ EUMSZ 82. § „(2) Amilyen mértékben az a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében szükséges, az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg. E szabályoknak figyelembe kell venniük a tagállamok jogi hagyományai és jogrendszerei közötti különbségeket. E szabályozási minimumok a következőkre vonatkoznak: ... b) a személyek jogai a büntetőeljárásban ...”

általában – így a tárgyalt Irányelv egyeztetési folyamatában is – azon kérdésekben merül fel általános mérceként, szolgál végső érvként, ahol a továbblépésre, a minimum meghaladására konszenzus hiányában nem került sor. Más pontokon viszont éppen a magasabb szintű védelem biztosítása kap hangsúlyt. A minimumszabályok meghatározása természetesen azt jelenti, hogy a tagállamoknak lehetőségük van az irányelvben foglaltakat meghaladó garanciákat biztosítani az eljárás alá vont személyek részére.⁸

A büntetőeljárást érintő közös minimumelőírások meghatározására irányuló törekvés 1999-es tamperei Európai Tanácsra⁹ vezethető vissza, s rendre megjelenik az időben ezt követő programok (a 2004-es Hágai, majd a 2010-es Stockholmi program¹⁰) pontjai között. A terhelti jogokkal foglalkozó jogalkotási aktusok szempontjából a Tanács 2009. november 30-ai állásfoglalása (Ütemterv) jelölte ki a következő évekre az utat azzal, hogy mellékletében meghatározta azokat a kérdéseket, amelyek a gyanúsítottak vagy vádlottak jogainak megerősítése érdekében uniós szintű intézkedést igényelnek. Az Ütemterv több pontjában is utal rá, hogy az uniós szabályozás alapja e téren (is) az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának értelmezése.¹¹ Ugyanakkor hangsúlyozza a Tanács, hogy „az Európai Unió további cselekvése szükséges annak érdekében, hogy biztosítsa az egyezményben foglalt előírások teljes körű végrehajtását, tiszteletben tartását, adott esetben pedig biztosítsa az előírások egységes alkalmazását, és javítsa a meglévő előírásokat.”¹² A kölcsönös bizalom „erősítése céljából fontos, hogy az egyezmény kiegészítéseként létezzenek az eljárási jogokat védő európai uniós előírások, amelyeket a tagállamok megfelelően végrehajtanak és alkalmaznak.”¹³ Az Ütemterv és a később ennek nyomán elfogadott irányelvek valóban az Egyezmény szövege és az Európai Emberi Jogi Bíróság értelmezése alapján kialakult tartalmat tükrözik, ritkán lépve túl ezen. Figyelembe véve egy-egy irányelv előkészítési folyamatát, a többszintű egyeztetési mechanizmust és az egyes tagállamok eltérő jogszabályi hátterét, jogi hagyományait, ezen nem is lehet csodálkozni.¹⁴

Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv annak a „csomagnak” a része, amelyet a Bizottság 2013-ban terjesztett elő a büntetőeljárás során a *tisztességes eljáráshoz való jog garanciáival* kapcsolatban. Ez tartalmazta a gyermekek részére

⁸ Lásd a 48. preambulumbekkezdésben írtakat.

⁹ 1999. március 15-16. Lásd a Következtetések 37. pontját.

¹⁰ Hágai Program: a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének erősítése az Európai Unióban (2005/C 53/01) HL C 53., 2005.3.3.1–14. o.; A stockholmi program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa 2010/C 115/01. HL C 115., 2010. 5.4. 1–38. o.

¹¹ Lásd az Ütemterv 1., 2., 8. és 13. preambulumbekkezdését.

¹² Ütemterv 2. preambulumbekkezdése. Meg kell jegyezni, hogy a hivatalos magyar fordítás e pontban is kissé nehézkes megfogalmazást eredményezett.

¹³ Ütemterv 8. preambulumbekkezdés

¹⁴ Az irányelv elfogadását megelőző egyeztetési folyamatról, az egyes garanciák tartalmának változásáról részletesen beszámol Cras és Erbežnik hivatkozott írása. A kompromisszumos megoldás érdekében több háromoldalú egyeztetésre (trilogue) is sor került a jogalkotásban résztvevő három szerv, a Bizottság, a Tanács és a Parlament képviselőinek részvételével.

nyújtandó különleges biztosítékokról szóló irányelvet¹⁵, és bele tartozik a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről szóló irányelv¹⁶ is. Az ártatlanság véelme közös garanciáinak kialakítására irányuló szándék azonban ettől hosszabb időre nyúlik vissza. 2006-ban készült el az ezzel kapcsolatos Zöld Könyv¹⁷, amely számozás szerint kilenc, de ezen belül egyes kérdésenként több „alkérdést” is tartalmazott, amelyre választ vártak. A Zöld Könyv „a bizonyítási eljárással kapcsolatos konzultáció része” volt, ugyanis a Bizottság e vélelmet a bizonyítási eljárás garanciái közé sorolta, aminek az az oka, hogy „az ártatlanság véelmével összefüggő néhány jog sok jogrendszerben a bizonyítási eljáráshoz kapcsolódik”.¹⁸ A Bizottság azt szeretne volna tudni, hogy egységes-e az ártatlanság véelmének értelmezése a tagállamokban, és e vélelemből milyen terhelti jogok erednek.

Sajátos az ártatlanság véelméről szóló irányelv abban is, hogy az Ütemtervben nincs direkt módon megnevezve, hogy e tárgyban a terhelti jogok véelme irányelvi szintű szabályozást kíván. A korábban elfogadott és jórészt már az implementálási határidőn is túllépett irányelvek¹⁹ esetében más volt a helyzet, ezeket a jogokat az Ütemterv melléklete felsorolta. Ugyanakkor az Ütemterv 2. pontja lehetőséget ad arra, hogy más, konkrétan fel nem sorolt kérdésekben is lehessen javaslatot benyújtani, amennyiben az szükséges, így – közvetve – az Irányelv mégis visszavezethető a 'közös gyökerekre'.²⁰ Ennek előzménye, hogy már az Ütemterv tanácsbeli vitája során néhány tagállam javaslatot terjesztett elő arra, hogy más jogok is kerüljenek be a felsorolásba, különösen a hallgatáshoz való jog és az ártatlanság véelme, de akkor ez nem élvezett többségi támogatást a Tanácsban. Így az Ütemterv 2. cikkében az, hogy az Ütemtervben foglalt jogok „amelyek továbbiakkal egészülhetnek ki” szövegrész kompromisszum eredménye.²¹ A Stockholmi Program viszont már kifejezetten említi az ártatlanság véelmét,

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról. HL L 132., 2016.5.21. 1–20. o.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1919 irányelve (2016. október 26.) a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről. HL L 297., 2016.11.4. 1–8. o.

¹⁷ Zöld Könyv, Az ártatlanság véelme. Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 26.4.2006. COM(2006) 174 végleges. <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52006DC0174> (2017.02.01.)

¹⁸ Zöld Könyv 1.1.

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról. HL L 280., 2010.10.26. 1–7. o. A megfelelés határideje: 2013. október 27.; Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról. HL L 142., 2012.6.1. 1–10. o. A megfelelés határideje: 2014. június 2.; Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU Irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról. HL L 294., 2013.11.6. 1–12. o. A megfelelés határideje: 2016. november 27.

²⁰ „Az ütemtervben foglalt jogok – amelyek továbbiakkal egészülhetnek ki ...” Ütemterv 2. pontja.

²¹ Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 25. o.

amikor a 2.4. Az egyének jogai büntetőeljárásokban c. részben „Az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy ... vizsgálja meg a gyanúsítottak és vádlottak minimális eljárási jogainak további elemeit, és mérje fel, hogy egyéb kérdésekkel – például az ártatlanság vélelmével – kell-e foglalkozni a megfelelőbb együttműködés e területen történő elősegítése érdekében. Az, hogy a Stockholmi Programba az ártatlanság vélelme példaként – lényegében egyedüli nevesített jogként – említve bekerült, Olaszország kezdeményezésének és a svéd elnökségnek köszönhető.²²

2. A hatály kérdése

Az irányelv csak a *büntetőeljárásokban gyanúsított vagy vádlott természetes személyekre* alkalmazandó, a jogi személyekre az ezen irányelvben rögzített jogok nem terjednek ki. A természetes személyekről ugyan gyanúsított és vádlott minőségben tesz említést az irányelv, de az irányelvben foglaltakat már azt megelőzően is alkalmazni kell, mielőtt az eljárásba gyanúsítottként történő bevonásukra formálisan sor került volna.²³ A 2. cikk és a 12. preambulumbekzdés alapján az Irányelvben foglaltak az eljárás minden szakaszában alkalmazandók, mindaddig, amíg a büntetőjogi felelősség kérdésében hozott végleges döntés nem születik, azaz az ügydöntő határozat jogerőre emelkedéséig, viszont a jogerős határozattal szembeni további jogorvoslati lehetőségek, „jogi lépések” már nem tartoznak az Irányelv hatálya alá.

Az, hogy a jogi személyek büntetőjogi felelősségre vonására irányuló eljárásban nem kötelező biztosítani a gyanúsítottakat és vádlottakat ezen Irányelv alapján megillető jogosultságokat, az EU jogalkotásában résztvevő szervek eltérő álláspontjára vezethető vissza.²⁴ A közöttük kialakult konszenzus eredményeként szerepel az Irányelvben, hogy „az ártatlanság vélelmének egyes vonatkozásai esetében a természetes és a jogi személyek tekintetében eltér a védelem szükségessége és mértéke”.²⁵ Ugyanakkor éppen a garanciák minimumszabály jellege miatt a tagállamok nemzeti joga szerint a természetes személyeknek kötelezően biztosítandó garanciák megilleshetik a jogi személyeket is. Magában az Irányelvben sincs kizárva annak a lehetősége, hogy a későbbiekben esetleg a jogi személyekre is kiterjedhet az ártatlanság vélelmére vonatkozó uniós szabályozás, csupán még korainak tartották az uniós szintű jogszabályalkotást e

²² Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 25. o.

²³ Lásd a 12. preambulumbekzdésben írt, első olvasására talán nehezen értelmezhető megfogalmazást: „Ezt az irányelvet attól a pillanattól kezdve kell alkalmazni, hogy valamely személyt bűncselekmény vagy feltételezett bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak vagy vádolnak, tehát már az előtt is, hogy valamely tagállam illetékes hatóságai – hivatalos értesítés útján vagy más módon – az érintett személy tudomására hozták azt, hogy ő gyanúsított vagy vádlott.”

²⁴ A jogalkotásban szerepet játszó három szerv közül a Parlament szerette volna kiterjeszteni az Irányelv hatályát a jogi személyekre is. Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 28. o. és Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence. A Missed Opportunity for Legal Persons? *Eucrim* 1/2016. 36. o.

²⁵ 13. preambulumbekzdés. Az Irányelv e pontja is az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélkezési gyakorlatára utal.

vonatkozásban.²⁶ Ebben valószínűleg szerepe van annak is, hogy az érintett jogosultságokat eltérően biztosítják az egyes jogállamok a jogi személyek részére.²⁷

A 11. preambulumbekzdés az Irányelv alkalmazási területét szigorúan véve a *büntetőeljárásra* korlátozza, kifejezetten kizárva annak alkalmazását a polgári vagy a közigazgatási eljárásban még akkor is, ha ez utóbbiak szankció kiszabásával zárulnak. Így például a közigazgatási eljárásokban sem kötelező a lefektetett garanciákat biztosítani a tagállamoknak. A Európai Gazdasági és Szociális Bizottság az irányelv-tervezetről írt véleményében²⁸ viszonylag hosszan foglalkozott az Irányelv hatálya alá tartozó eljárás jellegével. Utalt e körben az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára, amely az esetjogban kialakított és következetesen alkalmazott szempontokkal éppen azt akarta elkerülni, hogy egyes tagállamok kivonják magukat a tisztességes eljáráshoz fűződő garanciák biztosításának kötelezettsége alól. Így az ún. Engel-kritériumok alapján a strasbourgi Bíróság gyakorlatában a tisztességes eljáráshoz való jogot számos közigazgatási eljárásban is alkalmazni kell.²⁹ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság helyénvalónak tartotta volna, „ha a Bíróság legalábbis mozgásteret kap a 'büntetőeljárás' fogalmának – nemzeti jogi minősítéstől független – értelmezésére. Ellenkező esetben valós a veszélye annak, hogy az irányelvben meghatározott biztosítékok nem érik el céljukat.”³⁰ Ennek alapján javasolta az Irányelv alkalmazását a szigorúan vett büntetőeljárásokra szorító preambulumbekzdés törlését.

3. Az ártatlanság véelme

Az ártatlanság véelme az EJEE tisztességes tárgyaláshoz való jogról szóló 6. cikkének (2) bekezdésében és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 48. cikk (1) bekezdésében is szerepel, míg az ENSZ dokumentumok közül az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 11. cikk 1. bekezdése és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban: PPJE) 14. cikk 2. bekezdése tartalmazza. Az Irányelv azonban a korábbi forrásokban megfogalmazottól

²⁶ Lásd a 14. és 15. preambulumbekzdésekben írtakat.

²⁷ Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence 37. o.

²⁸ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye Javaslat európai parlamenti és tanácsi irányelvre a büntetőeljárás során az ártatlanság véelme joga egyes vonatkozásainak és a saját tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről (COM(2013) 821 final – 2013/0407 (COD)) Javaslat európai parlamenti és tanácsi irányelvre a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról (COM(2013) 822 final – 2013/0408 (COD)) Javaslat európai parlamenti és tanácsi irányelvre a szabadságuktól megfosztott gyanúsítottak és vádlottak ideiglenes költségmentességéről, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban biztosított költségmentességéről (COM(2013) 824 final – 2013/0409 (COD)) A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Előrehaladás a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogaira vonatkozó uniós ütemterv megvalósítása terén – az európai büntető igazságszolgáltatási térség megerősítése (COM(2013) 820 final) HL C 226, 2014.07.16. 63–67. o.

²⁹ A kritériumokat a vélemény 3.4.4. pontja is felsorolja. Bővebben lásd Grád András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*. Hvgorac, Budapest, 1998.178–179. o.

³⁰ 3.4.5. pont

szélesebb körű garanciák biztosítását írja elő, megtiltva a hatóságoknak, hogy nyilvános nyilatkozataikban, határozataikban vagy a média tájékoztatásakor a gyanúsítottra vagy a vádlottra mindaddig bűnösként utaljanak, amíg e személyek bűnösségét meg nem állapították.³¹ Ez alól azonban több kivétel is lehet, mint például a vádhatósági cselekmények vagy az eljárási természetű előzetes határozatok. Nem akadály a gyanúsítottakra vagy vádlottakra bűnösként utalás tilalma annak sem, hogy a lakosság segítségét kérik a feltételezett elkövető azonosításához vagy tárgyilagos tájékoztatást nyújtsanak a hatóságok az ügy állásáról. Ezekben az esetekben is érvényesül az észszerűség és arányosság követelménye, amelyet az érdekek összességét figyelembe véve lehet meghatározni.³²

A gyanúsított vagy a vádlott bűnösnek beállításától is tartózkodnia kell a hatóságoknak, amely a kényszerítő intézkedések alkalmazásával valósulna meg (bilincs, ketrec stb. használata), de fizikai kényszerítő eszközök alkalmazása megengedett bizonyos körben, biztonsági okból, a szükségesség követelményét szem előtt tartva. Ilyen eset lehet, ha meg kell akadályozni, hogy a terhelt magában vagy másban kárt tegyen, esetleg megszökjön vagy harmadik személyekkel kapcsolatba lépjen. Ugyancsak a bűnösség látszatának elkerülését szolgálja, hogy attól is tartózkodni kell (amennyiben megvalósítható), hogy a bíróságon vagy a nyilvánosság előtt rabruhában mutassák a terheltet.³³

Ezekből az elvárásokból világosan látszik, hogy az *Írányelv* alkalmazása során az ártatlanság véelme nem csak azt jelenti, hogy mindenkit *ártatlannak kell tekinteni/nem lehet bűnösnek tekinteni* mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában meg nem állapította (a 4. cikkben a jogszerűen jelzöt találjuk!), hanem *a bűnösség látszatát sem szabad kelteni* az eljárás során. Az átültetéssel kapcsolatosan talán e vonatkozásban kell majd a tagállamok hatályban lévő jogszabályait a leginkább módosítani, kiegészíteni.

4. A bizonyítási teher

Az ártatlanság véelméhez szorosan kapcsolódó előírás, hogy a bűnösség megállapítása során a bizonyítási teher *a vádhatóságra hárul*. Bár az *Írányelv* tervezetének vitája során felmerült annak lehetősége, hogy *a bizonyítási teher megfordítását* nem kellene teljes körűen kizárni³⁴, a végleges szövegben már kifejezetten az szerepel, hogy „Az ártatlanság véelme sérülne akkor, ha a bizonyítási teher átfordulna a vádhatóságról a védelemre”.³⁵ A kompromisszum eredményeként azonban a büntetőjogi felelősséggel kapcsolatos ténybeli vagy jogi véelmek alkalmazásának lehetősége megmaradt, tekintettel arra, hogy a

³¹ 4. cikk (1) bek. és 16-17. preambulumbekkezdések

³² 4. cikk (3) és 18. preambulumbekkezdés

³³ A bűnösként feltüntetéstől való tartózkodásra a 20. és 21. preambulumbekkezdés tartalmaz elvárásokat.

³⁴ A Bizottság javaslatában még a bizonyítási teher megfordításának lehetősége szerepelt. Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 30. o.

³⁵ 22. preambulumbekkezdés

tagállamok jelentős részében ilyen vélelmek érvényesülnek. Az ilyen típusú vélelmeket az Irányelv többirányú korlátozással igyekszik észszerű korlátok közé szorítani. Kiemelendő, hogy ezeknek mindig megdönthetőnek kell lenniük és „alkalmazásukra kizárólag a védelemhez való jog tiszteletben tartása mellett kerülhet sor.”³⁶

A bizonyítási teherrel összefügg *a kétségek értékelésének szabálya*. Ha a vádhatóság nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani a vádlott bűnösségét, a kétségeket (bármilyen kételyről is legyen szó) a vádlott javára kell értékelni.³⁷

Tiszteletben tartva a tagállamok hagyományait, azt, hogy nem mindenütt a kontradiktórius eljárás van érvényben, nem zárja ki az Irányelv a bíróságok aktív közreműködését a bizonyításban, a terhelő és a mentő körülmények feltárásában. Ugyanakkor ezekben a jogrendszerekben is biztosítani kell, hogy az eljárás megfeleljen az Irányelvnek és más uniós és nemzetközi rendelkezéseknek.³⁸

5. A hallgatáshoz való jog

Az, hogy az Irányelv hatálya nem terjed ki az Egyesült Királyságra, nem csak a Brexit miatt bír jelentőséggel, hanem a hallgatás jogával kapcsolatos, az Európai Emberi Jogi Bíróság elé is eljutott eset kapcsán is. Észak-Írországban a bíróság a terhelt hallgatásából levonhatott olyan következtetést, amely a terhelt számára hátrányos helyzetet eredményezett. A strasbourgi Bíróság nem találta egyezményesértőnek azt a gyakorlatot, amely a hallgatásból negatív következtetések levonását eredményezhette.³⁹ Ezzel szemben az Irányelv akként rendelkezik, hogy a hallgatáshoz való jognak és az önvádra kötelezés tilalmából fakadó jognak a gyakorlása nem használható fel az érintett személlyel szemben és nem értékelhető olyan bizonyítékként, amely azt támasztaná alá, hogy elkövette a kérdéses bűncselekményt.⁴⁰ Azt, hogy ez a lépés túlmutat az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának pusztán uniós joganyaggá emelésén, még az Irányelvet több szempontból kritizáló szerzők is elismerik.⁴¹ Ugyanakkor Lamberigts rámutat arra, hogy az Irányelv ezen pontja (7. § (5) bek.) a 28. preambulumbekazdássel és a 7. § (4) bekezdésével együtt olvasandó.⁴² A 7. cikk (4) bekezdése ugyanis

³⁶ 22. preambulumbekazdá

³⁷ 6. cikk (2) bek. és 22. preambulumbekazdá

³⁸ 23. preambulumbekazdá

³⁹ John Murray Egyesült Királyság elleni ügye, 1996. február 8-i ítélet, Reports of Judgments and Decisions 1996-I. Hasonló, a hallgatás jogával kapcsolatos frissebb döntés az O'Donnell Egyesült Királyság elleni ügyében 2015. április 7-én hozott ítélet. A kérdésről bővebben lásd Bárd Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 274–276. o.

⁴⁰ 7. cikk (5) bek. és 28. preambulumbekazdá

⁴¹ Lásd Stijn Lamberigts: The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive. <http://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/> (2017.01.24.) és Lukácsi Tamás: Az ártatlanság vélelmének új európai szabályozása. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2016/02/az-artatlansag-velelmenek-uj-europai-szabalyozasa> (2017.01.24.)

⁴² Lásd Stijn Lamberigts: The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive. <http://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/>

felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy a terhelt együttműködő magatartását a büntetés kiszabása során figyelembe vegyék, és ezzel potenciálisan elijeszti attól, hogy éljen a hallgatás jogával.⁴³ Itt az együttműködő magatartás enyhítő körülményként való figyelembe vételéről lehet szó a büntetés kiszabása során, ami nem feltétlenül ösztönzi a terheltet a hatóságokkal való együttműködésre. Cras és Erbežnik ugyancsak az Irányelven belüli árnyalatnyi, az egyes pontokban írtakat összevetve kimutatható eltérésekre utalnak, amikor rámutatnak arra, hogy bár a 7. cikk világosan tiltani látszik a hallgatáshoz való jog gyakorlásából bármilyen hátrányos következtetés levonását, az „önmagában” szó és a 28. preambulumbekzdés a jogorvoslatokról szóló 10. cikk (2) bekezdésével együtt olvasva azt jelzi, hogy John Murray „még egy kicsit itt ólálkodik”⁴⁴, továbbá az „önmagában” kifejezés és az erős kizáró szabály hiánya bizonyos rugalmasságot enged a tagállamoknak.⁴⁵

A hallgatás joga a gyanúsítottat és a vádlottat azzal a *bűncselekménnyel kapcsolatban* illeti meg, amelynek az elkövetésével őket gyanúsítják vagy vádolják, így a személyazonosítással kapcsolatos kérdésekre kötelesek válaszolni.⁴⁶

6. Az önvádra kötelezés tilalma

Az önvádra kötelezés tilalma a PPJE 14. § 3. bek. g) pontjában már megtalálható a következő megfogalmazásban: „Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra... g) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.”

Az Irányelv 25. preambulumbekzdésében még kifejezetten azt olvashatjuk, hogy „A gyanúsítottakat és a vádlottakat a nyilatkozatok tétele vagy a kérdésekre történő válaszadás során nem szabad arra kényszeríteni, hogy olyan bizonyítékokat, dokumentumokat vagy információkat szolgáltatassanak, amely önvádra vezetne.” Az önvádra kötelezés tilalma nem akadályozza viszont annak, hogy a terhelt akarától függetlenül létező bizonyítékokat akár kényszer alkalmazásával („jogi kényszerítő erő segítségével”) jogszerűen beszerezzék így pl. a vér- vagy vizeletminta, illetve a DNS-vizsgálat elvégzéséhez szükséges testszövetek. Több problémát vethet fel, nagyobb mozgásteret hagy a tagállamok nemzeti jogalkotásának a következők szerint definiált és az önvádra kötelezés tilalma alól kivételt jelentő, kényszer alkalmazásával is megszereshető anyagok köre „amelyeknek őrzésére és megkeresésre történő kiadására jogi kötelezettség áll fenn”⁴⁷

Különös körülményt igényel a terhelt akarától függetlenül létező azon bizonyítékok körének meghatározása, értelmezése, amelyeket be lehet szerezni

---

trial-directive/ (2017.01.24.)

⁴³ Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence 37. o.

⁴⁴ Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 32. o.

⁴⁵ Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence 37. o.

⁴⁶ 7. cikk (1) bek. és 26. preambulumbekzdés

⁴⁷ 29. preambulumbekzdés

kényszerítő erő alkalmazásával is, pontosabban kérdéses, hogy fenntartható-e a dokumentumok erőszak alkalmazásával való beszerzésének gyakorlata. Hiányzik a *terhelő dokumentumok* átadására vonatkozó rendelkezés a 7. cikk (3) bekezdéséből⁴⁸, de a 25. preambulum bekezdés kifejezetten említést tesz arról, hogy a terhelteket „nyilatkozatok tétele vagy kérdésekre történő válaszadás során nem szabad arra kényszeríteni, hogy olyan bizonyítékokat, dokumentumokat vagy információkat szolgáltatassanak, amely önvádra vezetne.” Ez a rendelkezés hasonló az önvádra kötelezés Be. szerinti tartalmához.

A terheltet megillető jogokra vonatkozó irányelvek rendelkezései egymással összefüggésben, egységesen alkotják azt a garanciarendszert, amely lehetővé teszi a tagállamok egymás eljárási rendszerébe vetett bizalmának erősödését, a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülését. A kapcsolódási pontok esetleges hiánya akkor lesz felmérhető, ha az egyes jogok biztosítására vonatkozó valamennyi irányelv elkészül, sőt valószínűleg az átültetés során is felmerülhet a koherencia hiánya. Így a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelvben sem szerepel az írásbeli tájékoztató tartalmi kellékei között az önvádra kötelezés tilalma, Ezt igyekszik ajánlászerűen pótolni a jelen Irányelv, amikor a 32. preambulumbekezdésben megfontolásra ajánlja a tagállamoknak, hogy az írásbeli tájékoztató „az önvádra kötelezés tilalmára vonatkozóan is tartalmazzon tájékoztatót, úgy, ahogyan az önvádra kötelezés tilalma az ezen irányelvvel összhangban álló nemzeti jog alapján alkalmazandó.”

7. A tárgyaláson való jelenlét joga

A vádlott azon jogát, hogy a *saját ügyében tartott tárgyaláson* személyesen jelen lehessen, a PPJE 14. § 3. bek. d) pontja tartalmazza. Az Irányelv rendelkezéseiből is kitűnik, hogy a tárgyaláson való jelenlét vádlotti jogosultság, amelynek gyakorlását biztosítani kell a tagállamoknak. Az a tisztességes eljáráshoz való jog egyik eleme, amely azonban nem abszolút jellegű⁴⁹. A vádlottnak joga van arra, hogy kifejezetten vagy hallgatólagosan, de egyértelműen lemondjon e jog gyakorlásáról.⁵⁰ Másrészt az igazságszolgáltatás érdeke is indokoltá teheti, hogy a vádlott büntetőjogi felelősségéről akkor is döntés születessen, ha nincs jelen a tárgyaláson. Az Irányelv tartalmazza a terhelte távollétében a tárgyalás megtartásának és az ügydöntő határozat meghozatalának feltételeit.⁵¹ Alapvető

⁴⁸ Ezt kifogásolja – többek között – Stijn Lamberigts. Stijn Lamberigts: The Presumption of Innocence (and the Right to be Present at Trial) Directive. <http://europeanlawblog.eu/2016/05/03/the-presumption-of-innocence-and-the-right-to-be-present-at-trial-directive/> (2017.01.24.) és Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence 38. és 40. o. Sanders Egyesült Királyság elleni ügyét felhívva a szerző tart attól, hogy a tagállamok továbbra is alkalmazhatják azt a gyakorlatot, amely lehetővé teszi, hogy a terheltektől megköveteljék a terhelő dokumentumok átadását.

⁴⁹ 35. preambulumbekezdés.

⁵⁰ 35. preambulumbekezdés

⁵¹ A terhelte távollétében való eljárást érintően lásd még: A Tanács 2009/299/IB kerethatározata (2009. február 26.) a 2002/584/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB és a 2008/947/IB kerethatározat módosításáról a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül lefolytatott eljárásokat követően hozott

követelmény, hogy a gyanúsítottat vagy a vádlottat kellő időben tájékoztassák a tárgyalásról és a megjelenés elmaradásának jogkövetkezményeiről, azaz arról, hogy meg nem jelenése esetén is sor kerülhet a határozathozatalra vagy az értesített gyanúsítottat vagy vádlottat védő képviseli.⁵² A terhelt távollétében lefolytatott eljárás következménye, hogy amennyiben a vádlott rajta kívül álló okból nem tudott jelen lenni a tárgyaláson, biztosítani kell számára, hogy új tárgyalási időpontot kérjen.⁵³ Erre határidőt az Irányelv nem tartalmaz, azt a nemzeti jog írja elő.

Amennyiben a vádlott távollétében történő határozathozatal előbbi feltételei nem teljesülnek (azaz a vádlott nem azért maradt távol, mert a jelenlét jogát nem kívánta gyakorolni), mert a vádlott értesítésére nem került sor, aminek oka, hogy észszerű erőfeszítések megtétele ellenére sem volt fellelhető, lehetővé kell tenni távollétében a határozat meghozatalát és végrehajtását. Ebben az esetben a határozatról, annak megtámadásának lehetőségeiről és az új tárgyaláshoz való jogáról a vádlottat – az Irányelvben előírt módon – tájékoztatni kell.⁵⁴

A tárgyaláson való jelenlét joga a rendfenntartás érdekében is korlátozható, bizonyos esetekben pedig nem gyakorolható ez a terhelti jogosultság (pl. amikor iratok alapján, meghallgatás nélkül dönt a bíróság).⁵⁵

8. Jogorvoslatok

Hiába garantálja akár uniós, akár nemzeti szintű jogforrás a gyanúsítottakat és a vádlottakat megillető jogosultságokat, ha azok megsértése esetére nem áll rendelkezésre hatékony jogorvoslati lehetőség. A tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog biztosítása érdekében az Irányelvbe foglalt bármely jogosultság megsértése esetén a tagállamokban kialakított jogorvoslatnak a sérelmet szenvedett terheltet „a lehető legnagyobb mértékben ugyanolyan helyzetbe kell hoznia, mint amelyben akkor lenne, ha a jogsértés nem következett volna be.”⁵⁶

A sérelmek szempontjából kiemelendő a hallgatáshoz való jog vagy az önvádra kötelezés tilalmának megsértésével szerzett bizonyíték értékelésével kapcsolatos előírás. A tagállamokban a jogsértően szerzett bizonyítékok értékelése széles skálán mozog, a teljes tilalomtól a szabad bírói értékelésig. Éppen ezért volt nehéz e kérdésben közös nevezőre jutni. Ezt támasztja alá a bizonyítékok értékelésének a 45. preambulumbekendésében olvasható körülírása, amely *általános tilalmat nem*

---

határozatokra való alkalmazásának előmozdítása tekintetében. HL L 81, 2009.3.27. 24–36. o.

⁵² 8. cikk (2) bek. és 36. preambulumbekendés. Az Irányelv terminológiája több esetben eltér a magyar büntetőeljárás jogszabályok szóhasználatától.

⁵³ 9. cikk és 34. preambulumbekendés. Cras és Erbežnik is rámutat, hogy a fellebbezés nem töltheti be azt a szerepet mint az új tárgyalás kitzúzése iránti kérelem, mivel ha csupán a fellebbezés lehetősége biztosított, az ilyen megoldás az elbírálás egy szintjétől megfosztja a terheltet. Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 33. o.

⁵⁴ 39. preambulumbekendés

⁵⁵ 41. preambulumbekendés

⁵⁶ 44. preambulumbekendés

foglal magába, csupán a kínzás vagy más megalázó bánásmód eredményeként beszerzett nyilatkozatnak a felhasználását, értékelését zárja ki kifejezetten.

9. Összegzés

Az Irányelv „minimalista szemléletét” kritizálva Lukácsi Tamás megjegyzi, hogy „az uniós jogszabály értelme éppen a magasabb szintű védelem nyújtása lehetne” az Irányelv viszont „tartalmában lényegében a strasbourgi esetjog kodifikációjának tekinthető, amelyen csak néhány ponton lép túl”.⁵⁷ Ilyen többlet, hogy a hallgatáshoz való jog és az, hogy ne legyen kötelezhető a terhelt arra, hogy önmagát vádolja abszolút jogok, amely azt jelenti, hogy feltételek és korlátozások nélkül gyakorolhatók, és hogy nem fűződik negatív következmény e jogok gyakorlásához.⁵⁸ Stijn Lamberigts ugyancsak a hallgatáshoz való jog jogi alapjának biztosítását tartja az Unió és az Európa Tanács szintjén is innovatívnak, mivel erről sem az Alapjogi Karta, sem az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem rendelkezik kifejezetten.⁵⁹ Cras és Erbežnik szerint az Irányelv hozzáadott értéke elsősorban abban áll, hogy tisztázza, hogyan kell alkalmazni az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogát az Unió minimumszabályaiként, hogyan kell azt értelmeznie az Európai Unió Bíróságának, 25 tagállamra vonatkozóan.⁶⁰

Egy évtizeddel ezelőtt Bárd Károly a következőket írta: „Míg az anyagi büntetőjogok harmonizációja egyértelműen kimutatható, addig a büntetőeljárás jogról ez jóval kevésbé mondható el.”⁶¹ Azóta az eljárási kérdésekben felgyorsult az uniós jogalkotás, a terhelti jogok erősítése érdekében az Ütemterv mellékletében felsorolt intézkedések kipipálhatók. A közeljövőben, az implementálási időszak lezárulását követően majd arra kell keresni a választ, hogy ténylegesen hozzájárultak-e a megfogalmazott követelmények a kölcsönös bizalom erősítéséhez, érvényesülnek-e a hosszú viták, egyeztetések eredményeként megfogalmazott garanciák.

---

⁵⁷ Lukácsi Tamás: Az ártatlanság vélelmének új európai szabályozása. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2016/02/az-artatlansag-velelmenek-uj-europai-szabalyozasa> (2017.01.24.)

⁵⁸ Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 31. o.

⁵⁹ Stijn Lamberigts: The Directive on the Presumption of Innocence. 37. o.

⁶⁰ Steven Cras – Anže Erbežnik i.m. 34. o.

⁶¹ Bárd Károly i.m. 11. o.